

مقدمه:

پاکستان (ششمین کشور پر جمعیت دنیا) و در مجموع کشوری در حال توسعه است. این کشور بخصوص از زمان کسب استقلال از انگلیس در سال ۱۹۴۷ به لحاظ اقتصادی کشوری بسیار فقیر قلمداد می شد و اقتصاد آن عمدتاً مبتنی بر تولیدات کشاورزی و همراه رکود و دارای رشد متوسط بود. نیم قرن پس از استقلال و خاصه از اوائل قرن حاضر اقتصاد پاکستان به تدریج نضج گرفت و اینک دومین اقتصاد بزرگ جنوب آسیاست. اقتصاد پاکستان در صحنه اقتصادی و سیاسی در طول تاریخ خود با چالش هایی روبه رو بوده است؛ از جمله توسعه نیافتگی، فقر و سوء مدیریت مالی.

در گزارش حاضر سعی شده است بیشتر جنبه های حیات اقتصادی پاکستان مورد کنکاش قرار گیرد و خواننده به تصویر روشنی از اقتصاد این کشور همسایه دست یابد؛ به نحوی که بتواند هم در باره کاستی ها و هم ترقیات اقتصادی سال های اخیر این کشور داوری کند.

تاریخچه اقتصادی تولید ناخالص داخلی

- تولید ناخالص داخلی سرانه پاکستان در دهه ۱۹۶۰ بالغ بر ۱۱۲ درصد و در دهه ۱۹۷۰ بالغ بر ۸۱ درصد رشد یافت، اما این روند قابل تداوم نبود و لذا رشد تولید ناخالص داخلی آن به شدت کاهش یافت و در دهه ۱۹۸۰ به ۲۲ درصد و در دهه ۱۹۹۰ به ۱۸ درصد تنزل کرد.
- رشد بخش صنعتی در این سال ها، از جمله رشد مصنوعات ساخته شده، فراتر از میانگین منطقه ای بود. پاکستان در اوائل دهه ۱۹۶۰ به عنوان مدلی برای توسعه اقتصادی در جهان مطرح شد و ستایش بسیاری را بر انگیخت. سپس مدیریت بد اقتصادی، و بخصوص سیاست های غیر منطقی مالی، به افزایش شدید بدهی بخش عمومی و رشد نازل تر اقتصادی در دهه ۱۹۹۰ منجر گردید. عامل مهم دیگر در این کاهش رشد اقتصادی در دهه ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ وقوع دو جنگ با هندوستان در

مروری بر اقتصاد پاکستان و آینده آن

اصلاحات، ثمر می دهند

نوشته: مظفر ترابی

کراچی، خشکسالی شدید، که چهار سال متوالی ادامه یافت، افزایش تنش نظامی با هندوستان، که بیش از یک میلیون سرباز را در مرز به صورت آماده باش نگاه می داشت، و پیش بینی جنگ هسته ای، عملیات نظامی آمریکا پس از حوادث ۱۱ سپتامبر در افغانستان و ورود یکباره تعداد زیادی آواره از این کشور به پاکستان عواملی بودند که در کاهش رشد اقتصادی این کشور نقش بازی کردند.

با وجود این حوادث نامساعد، اقتصاد پاکستان به رشد آهسته و پیوسته خود ادامه داد و به تدریج رشد اقتصادی تسریع گردید. با شروع این بهبود اقتصادی، سازمان های بین المللی مانند صندوق بین المللی پول، بانک جهانی و بانک توسعه آسیایی از عملکرد اقتصادی پاکستان تمجید کردند.

اصلاحات اقتصادی

وضعیت اقتصادی پاکستان در سال های اخیر در ارتباط با رشد سریع اقتصادی و بهبود قابل توجه وضعیت ذخائر ارز های خارجی و در نتیجه مازاد تراز پرداخت ها پیشرفت داشته است. آزمایش اتمی پاکستان در ماه مه ۱۹۹۸ باعث اعمال تحریم های اقتصادی از سوی هفت کشور

- صنعتی "جی ۷" گردید، ولی به تدریج به خاطر عدم اجرای تحریم ها و اعاده مجدد عضویت پاکستان در صندوق بین المللی پول و سازمان های دیگر در ۱۹۹۹ و تصمیمات کلوب های پاریس و لندن وضعیت به حالت عادی بازگشت تا اینکه در سال ۲۰۰۴ دولت پاکستان اعلام کرد که دیگر به کمک های صندوق بین المللی پول نیازی ندارد.
- دولت مشرف از طلبکاران بین المللی پاکستان استمهال بدهی های پاکستان را تقاضا کرد و بدهی پاکستان را از ۳۲ میلیارد دلار به سطح کنونی، که حدود نصف آن رقم است، تقلیل داد. پاکستان از اضافه تراز پرداخت سود برد و بدهی های با سود بالا را بازپرداخت. در واقع پاکستان توانست این گونه وام ها را با وام های بانرخ سود بازرگانی جایگزین کند. این امر در اثر بهبود

- سال های ۱۹۶۵ و ۱۹۷۱ بود که اقتصاد پاکستان را به شدت متاثر کرد.
- **بهبود اقتصادی**
- از دیدگاه تاریخی بازده کلی اقتصادی پاکستان (تولید ناخالص داخلی) همه ساله بعد از رکود سال ۱۹۵۱ رشد داشته است. با وجود این رشد پایدار، اقتصاد پاکستان تا چند سال پیش دارای مشخصه بی ثباتی و آسیب پذیری بالا در برابر شوک های داخلی و خارجی بود. با وجود این در مقابل رویدادهای نامساعد، به صورت غیر منتظره ای بهبود یافت.
- بحران مالی آسیایی، تحریم های اقتصادی، رکود اقتصاد جهانی، شورش های جدی در شهر بندری

و استفاده وسیع این کشور از (CNG) در اتومبیل‌ها در سال‌های ۲۰۰۴-۲۰۰۵ تحمل افزایش قیمت جهانی نفت را برای پاکستان آسان‌تر کرده است.

پاکستان همچنین از سیاست جایگزینی واردات که پاره‌ای از کشورهای در حال توسعه آسیایی مانند ایران در قرن بیستم به شدت از آن حمایت می‌کردند روی برتافته است. حکومت پاکستان اینک سیاست رشد اقتصادی مبتنی بر صادرات را اتخاذ کرده است که توسط تعدادی از کشورهای جنوب شرقی آسیا دنبال می‌شود و در چین به خوبی به بار نشسته است. در گزارش سال ۲۰۰۶ بانک جهانی در مورد پاکستان آمده است:

"پاکستان بانی اصلاحات اقتصادی سطح بالا در منطقه و از جمله ۱۰ اصلاح‌گر اقتصادی جهانی است. این کشور فعالیت اقتصادی بنگاه‌ها را آسان‌تر کرده، قیمت ثبت املاک را کاهش و جریمه نقض مقررات اداره شرکت را افزایش داده است. همچنین نیاز به اخذ دوساله مجوز فعالیت برای تجار را از میان برداشته است." افزون بر این با کاهش تنش‌ها با هند و مذاکرات جاری صلح با این کشور امیدهای جنوب آسیای مرفه و باثبات را افزایش داده است؛ چرا که تجارت بین منطقه‌ای به سطح بالاتری ارتقاء یافته است.

اقتصاد پاکستان در قرن بیست و یکم

به نظر مجله "بیزنس ویک" در چهار ساله اول قرن حاضر شاخص Karachi Stock Exchange (KSE) پاکستان بهترین بازار بورس دنیا را از جهت عملکرد نشان داده است. بخش تولیدات پاکستان و صنایع بزرگ با ۱۸ درصد رشد در سال ۲۰۰۳ رشد دو رقمی را محقق کرده است. کاهش در کسری مالی منجر به کاسته شدن از استقراض حکومت از بازار پول داخلی، نرخ‌های بهره پایین‌تر و گسترش وامدهی بخش خصوصی به مصرف‌کنندگان و اهالی کسب و کار شده است. ذخائر اسعار خارجی پاکستان به سطوح تازه در سال ۲۰۰۳ رسیده است که با رشد قوی بخش صادرات و حواله‌های کارگران پاکستانی مقیم خارج همراه و مورد حمایت بوده است.

پاکستان ۳۰ میلیون نفر طبقه متوسط دارد که از ۸ هزار تا ۱۰ هزار دلار درآمد سرانه دارند. به علاوه در پاکستان یک طبقه بالای در حال رشد با درآمد نسبتاً قابل توجه وجود دارد. با وجود این پاکستان هیچکس در پاکستان ثروتی بیش از یک میلیارد دلار ندارد. به بیان دیگر پاکستان پرجمعیت‌ترین کشور بدون میلیارد به شمار می‌رود، در عین حال که در میان کشورهای بدون میلیارد بزرگترین اقتصاد را داراست.

پاکستان از سیاست جایگزینی واردات که پاره‌ای از کشورهای در حال توسعه آسیایی مانند ایران در قرن بیستم به شدت از آن حمایت می‌کردند روی برتافته است

را کاهش داده است و به صادرات کمک می‌کند. این کشور همچنین توانسته است با بهبود وضعیت بنادر، راه‌ها، پروژه‌های آبیاری و تامین برق، افزایش هزینه‌های توسعه‌ای از ۲ درصد تولید ناخالص داخلی در دهه ۱۹۹۰ به ۴ درصد در سال ۲۰۰۴ بیکاری و وسیع بخش اجتماعی را تنزل دهد و روند آن را معکوس کند.

آزاد سازی تجارت بخش منسوجات در اقتصاد بین‌المللی تأثیر مثبت خود را بر صادرات گذاشته است. به این ترتیب پاکستان انتظار تجارت آزادتر در بخش کشاورزی را دارد و امیدوار است که از تولید انبوه محصولات بهره‌مند و جانشین چین به عنوان بزرگترین تولیدکننده منسوجات شود. چین اینک متمایل به تولید کالاهای با ارزش افزوده بیشتر است. این سیاست به پاکستان کمک خواهد کرد که اشتغال بیشتری ایجاد کند. تصور ثبات در سیاست‌های پولی در سطح ملی به کاهش نرخ بهره بازار پولی و گسترش پرداخته مقدار اعتبارات، تغییر الگوهای مصرف و سرمایه‌گذاری در میان مردم منجر خواهد شد. تولید گاز طبیعی پاکستان

برنامه دولت مشرف شامل اقدامات برای وسیع‌تر کردن پایه دریافت مالیات، خصوصی سازی مالکیت‌های دولتی و بهبود توازن تجاری بوده است

نرخ بندی اعتباری کشور رخ داد.

برنامه دولت مشرف شامل اقدامات برای وسیع‌تر کردن پایه دریافت مالیات، خصوصی سازی مالکیت‌های دولتی و بهبود توازن تجاری بوده است. پاکستان اصلاحات اقتصادی، اصلاحات اداری، و مقررات زدایی را سنگ بنای تجدید حیات اقتصادی خود قرار داده است.

اگرچه حکومت پاکستان در انجام اصلاحات از تأییدات موسسات مالی بین‌المللی مانند بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول و بانک توسعه آسیایی و بهبود نرخ اعتباری از سوی موسسات "استاندارد اند پور" و "مودی" برخوردار بود، هنوز از کمبود و کمیابی ارزهای خارجی و سرمایه مستقیم خارجی رنج می‌برد.

فزونی تراز حساب جاری پاکستان، فشار بر رویه پاکستان را برای افزایش قیمت بیشتر کرد و ارزش آن را در برابر دلار آمریکا از ۶۴ رویه در برابر یک دلار به ۵۷ رویه افزایش داد. بالاخره بانک مرکزی پاکستان (State Bank of Pakistan) با کاهش نرخ سود و خرید دلار توانست این روند را کنترل کند.

بعد از کاهش نرخ اوراق قرضه کوتاه مدت خزانه داری پاکستان به زیر ۲ درصد، بانک‌ها وام دادن به شرکت‌های خصوصی و مصرف‌کنندگان را افزایش دادند و در نتیجه فعالیت‌های ساختمانی، فروش کالاهای بادوام مانند کامیون و اتومبیل و خرید مستغلات همگی به سطح بی‌سابقه‌ای افزایش یافت و اعتبارات بخش خصوصی به ۲۸/۵ درصد در سال ۲۰۰۳ ترقی کرد، ولی با وجود رشد پرشتاب ساخت اتومبیل در داخل، واردات این محصول نیز افزایش یافت و اتومبیل‌های ب. ام. و.، تویوتا و هوندا در صنایع اتومبیل‌سازی پاکستان سرمایه‌گذاری کردند تا این اتومبیل‌ها در داخل ساخته شود.

اصلاحات اقتصاد کلان و چشم‌انداز آن

از دیدگاه بسیاری، حکومت پاکستان از سال ۲۰۰۰ دست به اصلاحات اقتصادی وسیعی زده است. در این میان چشم‌انداز میان‌مدت برای ایجاد شغل و کاهش فقر در طول یک دهه یکی از بهترین روش‌های اتخاذ شده به شمار می‌رود. درآمدهای دولت در نتیجه رشد اقتصادی، اصلاحات مالیاتی و وسیع‌تر کردن پایه مالیات‌دهندگان و سیستم کارآمدتر جمع‌آوری مالیات بر اساس خود اظهاری و کنترل فساد در اداره مرکزی مالیات و با خصوصی کردن سازمان‌های آب و برق و گاز و تلفن افزایش یافته است. پاکستان شدیداً تعرفه‌ها

سهم رشد تولید ناخالص داخلی پاکستان برحسب بخش های اقتصاد

بخش	۲۰۰۲-۲۰۰۱	۲۰۰۳-۲۰۰۲	۲۰۰۴-۲۰۰۳	۲۰۰۵-۲۰۰۴
کشاورزی	-۰/۳۰	۱/۱	۰/۵۳	۱/۷۴
صنعت بخش مصنوعات	۰/۶۱	۱/۰۸	۲/۸۴	۲/۴۶
خدمات	۲/۲۷	۲/۷۵	۳/۱۶	۴/۱۶
تولید ناخالص داخلی واقعی	۳/۱ درصد	۴/۸ درصد	۶/۴ درصد	۸/۴ درصد

منبع: Economic Survey of Pakistan ۲۰۰۵

می دهد. پاکستان در صدد تشویق و توسعه صنایع اطلاعاتی و سایر صنایع خدماتی از طریق انگیزه هایی مانند معافیت های بلندمدت مالیاتی است. حکومت پاکستان همچنین برنامه وسیعی را برای خصوصی سازی مخابرات، خدمات عمومی و بانکداری علی رغم ناآرامی های اتحادیه های کارگری تنظیم کرده است. به این ترتیب نام شرکت مخابرات پاکستان به عنوان شرکت موفق در مجله معتبر "فوربس ۲۰۰۰" آمده است. این شرکت بیش از یک میلیارد دلار فروش در سال ۲۰۰۵ داشته است. همچنین بازار تلفن همراه از سال ۲۰۰۰ پانزده برابر رشد داشته و به ۴۲ میلیون مشترک در سال ۲۰۰۶ رسیده است.

فناوری اطلاعات

دولت پاکستان در چند سال گذشته برای شرکت های فناوری اطلاعات که علاقه مند به داد و ستد با پاکستان هستند مشوق هایی اندیشیده است. یک دهه معافیت مالیاتی، مالیات صفر بر واردات رایانه و برنامه های پرداخت سوبسید به آموزش رایانه به مقصود ایجاد انگیزه برای صنایع نوپای فناوری اطلاعات در نظر گرفته شده است. این سیاست ها در سال های اخیر منجر به رشد بسیار در این بخش شده است و صادرات فناوری اطلاعات را به مقدار ۵۰ درصد از سال ۲۰۰۳ تا ۲۰۰۵ افزایش داده است. کل صادرات این بخش ۴۸۵ میلیون دلار بوده و امسال حکومت پاکستان هدف ۷۲ میلیون دلار را برای صادرات تکنولوژی اطلاعات در نظر گرفته است. صادرات ۱۱ درصد کل درآمدهای بخش تکنولوژی اطلاعاتی را در پاکستان تشکیل می دهد؛ رقمی که در مقایسه با هند هنوز بسیار ناچیز است، ولی این روند اقتصاددانان را به آینده این صنعت در پاکستان امید وار کرده است.

بخش کشاورزی

پاکستان از جهت تولید کشاورزی پنجمین کشور در جهان اسلام و بیستمین کشور در دنیاست. مهمترین منابع اصلی کشاورزی پاکستان زمین قابل آبیاری و آب فراوان

به کسب و کار زیرزمینی بزنند. اما علیرغم تحول در اقتصاد این کشور در سال های اخیر نرخ اشتغال در پاکستان در مقایسه با سایر کشورها چندان مساعد نبوده است.

تورم: از سال ۲۰۰۰ نرخ تورم در پاکستان رو به کاهش نهاد. بانک مرکزی پاکستان سعی کرده است نرخ تورم را در حدود ۳ درصد در سال کنترل نماید که البته در این کار کمتر موفق شده است. در جدول (۱) تورم در پاکستان از سال ۱۹۹۱ تا ۲۰۰۶ برحسب شاخص قیمت مصرف کننده و شاخص قیمت عمده فروشی آورده شده است. همانطور که ملاحظه می شود نرخ تورم در سال ۲۰۰۶ افزایش بسیاری یافته است. دلیل این امر نیز افزایش قیمت سوخت در سطح جهانی است:

تولید ناخالص داخلی

در سال مالی ۲۰۰۵ رشد اقتصادی پاکستان ۷/۴ درصد بود. به این ترتیب پاکستان در میان ده کشور پرجمعیت جهان، دومین رشد بالا و پس از چین را داشت. در این سال، صادرات پاکستان ۱۷ درصد رشد داشت و در بخش تکنولوژی اطلاعات و مخابرات سرمایه گذاری جالب توجه خارجی را شاهد بود. این وضعیت را پاکستان مدیون کارگر ارزان و مسلط به زبان انگلیسی است.

خدمات

بخش خدمات پاکستان (حمل و نقل، انبار داری و ذخیره سازی کالا، مخابرات، امور مالی و بیمه) بالغ بر ۵۱ درصد تولید ناخالص ملی را تشکیل می دهد. بیمه به تنهایی ۲۴ درصد این بخش را به خود اختصاص داده است و تجارت (عمده و خرده فروشی) حدود ۳۰ درصد را تشکیل

کاهش فقر: حکومت پاکستان بیش از یک تریلیون روپیه (۱۶/۷ میلیارد دلار) در برنامه های کاهش فقر در ۴ سال گذشته به مصرف رسانده است. با این برنامه فقر از ۳۲/۱ درصد در سال ۲۰۰۰-۲۰۰۱ به ۲۵/۴ درصد در سال ۲۰۰۴-۲۰۰۵ کاهش یافته است. فقر روستایی نیز از ۳۹ درصد به ۳۷/۸ درصد و فقر شهری از ۲۲/۷ درصد به ۱۷/۱ درصد تنزل کرده است.

تولید ناخالص داخلی سرانه پاکستان ۲۰۸۰ دلار است و بانک جهانی این کشور را با درآمد پایین قلمداد کرده است؛ اگرچه در شاخص توسعه انسانی ملل متحد در سال ۲۰۰۵ به عنوان کشور با درآمد متوسط ثبت شده است. پاکستان یک اقتصاد غیررسمی گسترده دارد که دولت سعی دارد آنرا مستند و ارزیابی کند. تقریباً ۵۰ درصد بزرگسالان پاکستان بی سواد هستند. امید به زندگی در این کشور حدود ۶۴ سال است. جمعیت پاکستان در سال ۲۰۰۴ حدود ۱۵۵ میلیون نفر و با نرخ رشد ۱/۹۶ درصد بود.

اشتغال: رشد جمعیت بالا در چند دهه گذشته تعداد زیادی نیروی جوان جوای کار را وارد اقتصاد پاکستان کرده است. پاکستان در میان هفت کشور پرجمعیت آسیایی تراکم جمعیتی کمتری از بنگلادش، ژاپن، هند و فیلیپین دارد. پیشرفت قابل توجه در جمع آوری مالیات و اصلاحات کسب و کار این اطمینان را داده است که بسیاری از موسسات و شرکت ها مجبور نباشند دست

جدول (۱)

سال	شاخص قیمت عمده فروشی	شاخص قیمت مصرف کننده
۱۹۹۱-۱۹۹۲	۹،۸۴	۱۰،۵۸
۱۹۹۲-۱۹۹۳	۷،۳۶	۹،۸۳
۱۹۹۳-۱۹۹۴	۱۱،۴۰	۱۱،۲۷
۱۹۹۴-۱۹۹۵	۱۶،۰۰	۱۳،۰۲
۱۹۹۵-۱۹۹۶	۱۱،۱۰	۱۰،۷۹
۱۹۹۶-۱۹۹۷	۱۳،۰۱	۱۱،۸۰
۱۹۹۷-۱۹۹۸	۶،۵۸	۷،۸۱
۱۹۹۸-۱۹۹۹	۶،۳۵	۵،۷۴
۱۹۹۹-۲۰۰۰	۱،۷۷	۳،۵۸
۲۰۰۰-۲۰۰۱	۶،۲۱	۴،۴۱
۲۰۰۱-۲۰۰۲	۲،۰۸	۳،۵۴
۲۰۰۲-۲۰۰۳	۵،۵۷	۳،۱۰
۲۰۰۳-۲۰۰۴	۷،۹۱	۴،۵۷
۲۰۰۴-۲۰۰۵	۶،۷۵	۹،۲۸
۲۰۰۵-۲۰۰۶	۱۰،۱۰	۷،۹۲

بی ثباتی محیط سیاسی داخلی کشور و خشکسالی های هرازگانه محصولات کشاورزی را متاثر می کند، کسری تجاری پاکستان نیز بالا و پایین می شود. عدم توازن خارجی پاکستان، که از گذشته به ارث رسیده، این کشور را با بدهی های خارجی زیادی مواجه کرده است.

با وجود افزایش حجم صادرات و واردات در سال های اخیر، کسری بودجه هنوز وجود دارد. این کسری در سال مالی ۲۰۰۴-۲۰۰۵ حدود ۲۴ درصد تولید ناخالص داخلی بود. انتظار می رود کسری بودجه در سال مالی ۲۰۰۵-۲۰۰۶ در حدود ۴ درصد باشد.

اقتصاددانان معتقدند افزایش کسری تجاری پاکستان اثر منفی بر رویه خواهد گذاشت و ارزش آن را در برابر دلار کاهش خواهد داد. یکی از دلایل این وضع واردات اقلام مربوط به زلزله زدگان منطقه کشمیر پاکستان، مخصوصا چادر، است. همچنین افزایش قیمت جهانی نفت و مواد نفتی، افزایش قیمت مواد غذایی، ماشین آلات و اتومبیل نیز از عوامل دیگر وضعیت کنونی است.

از سوی دیگر وزارت نفت پاکستان معتقد است هزینه های واردات مواد نفتی پاکستان ۶/۵ میلیارد دلار در برابر ۴/۶ میلیارد دلار در سال مالی قبل از آن بوده است. این افزایش عامل اصلی کسری تجاری بی سابقه پاکستان است.

صادرات- واردات

صادرات در سال مالی ۲۰۰۶ (جولای ۲۰۰۵ تا جون ۲۰۰۶) ۱۶/۴۷ میلیارد دلار و نشانگر افزایشی ۱۴/۴۰ درصد در مقایسه با ۱۴/۳۹ میلیارد دلار سال قبل از آن بود. اتحادیه اروپایی بزرگترین شریک تجاری پاکستان است و بیش از یک سوم صادرات این کشور را جذب می کند. واردات پاکستان در سال مالی ۲۰۰۶ بالغ بر ۲۸/۵۸ میلیارد دلار و نشان دهنده افزایشی معادل ۳۸۸۰ درصد در مقایسه با ۲۰/۶۰ میلیارد دلار سال مالی قبل از آن است. بر این اساس کسری تجاری پاکستان ۱۲/۱۱۲ میلیارد دلار در سال مالی ۲۰۰۵-۲۰۰۶ است. این رقم که تقریبا ۱۰ درصد تولید ناخالص داخلی است بیشتر ناشی از افزایش قیمت کالاهای وارداتی است.

رشد اقتصادی پاکستان

پاکستان با حدود ۶ درصد رشد متوسط اقتصادی در دهه ۱۹۸۰ و اوائل دهه ۱۹۹۰ توانست تا حدی به موفقیت نائل شود. در سراسر قرن بیستم هم رشد اقتصادی پاکستان از میانگین جهانی بالاتر بود، ولی سیاست های نامناسب منجر به کاهش آن در دهه ۱۹۹۰ گردید. از آن زمان دولت

صنایع عمده شامل سیمان، کود های شیمیایی، روغن خوراکی، شکر، فولاد، مواد پتروشیمی، ماشین آلات و عمل آوری مواد غذایی است.

حواله ها

حواله های پاکستانی های مقیم خارج نقش عمده ای در اقتصاد و وضعیت ذخائر ارزی این کشور دارند. پاکستانی های مقیم اروپای غربی و آمریکای شمالی منابع اصلی حواله های واصله به پاکستان هستند. از سال ۱۹۷۳ کارگران پاکستانی در صنایع نفت و گاز کشورهای نفت خیز عرب منبع میلیارد ها دلار حواله به کشورشان بوده اند. پاکستانی های مقیم خارج حدود ۴ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۵ به کشور حواله کردند. بر اساس گزارش صندوق بین المللی پول حواله های کارگران پاکستانی ۴ درصد به تولید ناخالص داخلی پاکستان کمک کرده است که معادل ۲۲ درصد کالاها و خدمات صادراتی سالانه این کشور است.

سرمایه گذاری

به موجب گزارش بانک مرکزی پاکستان در ۲۴ آوریل سال ۲۰۰۶ سرمایه گذاری مستقیم خارجی در پاکستان با ۱۸۰/۶ درصد افزایش به ۲/۲۲ میلیارد دلار رسیده است و سرمایه گذاری از محل خرید سهام با ۲۷۶ درصد ترقی به ۴۰۷/۴ میلیون دلار در ۹ ماهه اول سال مالی ۲۰۰۶ افزایش یافته است.

بیشتر موانع در برابر جریان آزاد سرمایه و سرمایه گذاری مستقیم خارجی از میان برداشته شده است. سرمایه گذاران خارجی با هیچگونه محدودیتی در ورود سرمایه و سرمایه گذاری مواجه نیستند. مشارکت کامل تا ۱۰۰ درصد در بیشتر بخش ها مجاز می باشد. خروج بدون محدودیت سود حاصله از محل سهام، خدمات و اصل سرمایه اینک به قانون تبدیل شده است.

تعرفه ها کاهش یافته است و میانگین به ۱۶ درصد رسیده است. حداکثر تعرفه ۲۵ درصد بجز برای صنایع اتومبیل است روند خصوصی سازی که از دهه ۱۹۹۰ آغاز شد سرعت گرفته است و اینک سیستم بانکی بیشتر در اختیار بخش خصوصی است و بخش نفت و گاز هدف بعدی حکومت برای خصوصی سازی است.

تجارت خارجی

پاکستان عضو سازمان تجارت جهانی است و با بسیاری از کشورهای جهان و سازمان های بین المللی دارای موافقت نامه های دوجانبه و چند جانبه است. با افت و خیز بازار تقاضای محصولات صادراتی پاکستان،

است. حدود ۲۵ درصد کل زمین های این کشور قابل کشت و به وسیله یکی از بزرگترین سیستم های آبرسانی جهان آبیاری می شود. بخش کشاورزی ۲۳ درصد تولید ناخالص داخلی پاکستان را تشکیل می دهد و ۴۴ درصد نیروی کار کشور را به خود مشغول کرده است. مهم ترین محصولات کشاورزی پاکستان عبارت از گندم، نیشکر، پنبه، و برنج هستند. این محصولات روی هم بیش از ۷۵ درصد ارزش محصولات کشاورزی را تشکیل می دهند. گندم عمده ترین محصول غذایی تولیدی پاکستان است.

انرژی

پاکستان منابع قابل توجهی از انرژی در اختیار دارد؛ از جمله ذخائر گاز طبیعی و پاره ای منابع اثبات شده نفتی، ذغال سنگ (پاکستان چهارمین ذخائر اثبات شده این ماده را در جهان دارد) همراه با توانش عمده انرژی آبی. با وجود این، بهره برداری از این انرژی ها به خوبی صورت نگرفته است. دلیل این امر محدودیت های مالی و ناآرامی ها و بی ثباتی های سیاسی داخلی پاکستان است. تولید نفت داخلی فقط نصف مصرف را بر آورده می کند و واردات نفت از خارج خود به عاملی اصلی در کسری تراز تجاری پاکستان و کمبود ارز های خارجی مورد لزوم تبدیل شده است. حکومت فعلی پاکستان اعلام کرده است که خصوصی سازی بخش نفت و گاز از اولویت سیاست های کشور است و در نظر دارد گاز داخلی را به جای نفت وارداتی مخصوصا در بخش تولید برق جایگزین نماید. پاکستان یکی از پیشروان جهانی در استفاده از گاز طبیعی فشرده برای اتومبیل های شخصی است.

بنا به این شرایط است که اینک پاکستان بیش از همیشه نیازمند انرژی است و همزمان کشیده شدن لوله های حامل انرژی را از حوزه ایران (خط لوله صلح) و آسیای مرکزی را دنبال می کند. در اقع پاکستان امیدوار است بدین ترتیب ضمن بر آورده کردن نیاز انرژی خود و اخذ حق ترانزیت از هند و چین این دو کشور را با درگیر کردن در این پروژه به صلح و امنیت پاکستان متعهد نماید.

صنایع

پاکستان از جهت بازده صنعتی در جهان اسلام مقام سیزدهم و در کل عالم رتبه پنجاه و یکم را دارد. بخش صنعت پاکستان حدود ۲۴ درصد تولید ناخالص داخلی را به خود اختصاص داده است. تولید منسوجات پنبه ای و پارچه بزرگترین صنعت این کشور را تشکیل میدهد و ۶۴ درصد کل صادرات پاکستان را تشکیل میدهد. سایر

شاخص های اقتصاد پاکستان

مساحت	۸۰۳/۹۴۰ کیلومتر مربع
طول مرز ها	۶/۷۴۴ کیلومتر که از این میان ۲۴۳۰ کیلومتر با افغانستان، ۵۳۲ کیلومتر با چین، ۲۹۱۲ کیلومتر با هند و ۹۰۹ کیلومتر با ایران است.
جمعیت در سال ۲۰۰۶	۱۶۵/۸۰۳/۵۶۰ نفر
نرخ رشد جمعیت	۲/۱۱ درصد
امید به زندگی کل جمعیت	۶۱/۴۵
جمعیت زیر خط فقر	۳۲ درصد
نرخ رشد تولید ناخالص داخلی	۸/۴ درصد
تولید ناخالص داخلی (برابری قدرت خرید)	۳۹۳/۴ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۵ که بیش از عربستان سعودی و اندکی کمتر از فیلیپین بوده است
با سوادی	۴۲ درصد
ترکیب تولید ناخالص داخلی بر حسب بخش های اقتصادی	کشاورزی ۲۲/۶ درصد، صنعت ۲۴/۱ درصد و خدمات ۵۳/۳ درصد
نرخ رشد واقعی تولید ناخالص ملی	۶/۱ درصد در سال ۲۰۰۴
تولید ناخالص داخلی برحسب برابری قدرت خرید	۳۴۷/۳ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۴
تولید ناخالص داخلی واقعی سرانه	۲/۲۰۰ دلار در سال ۲۰۰۴
نیروی کار	۴۶/۸۴ میلیون نفر
شاخص توسعه انسانی سازمان ملل متحد	درجه ۱۳۵ در سال ۲۰۰۵
شاخص آزادی مطبوعات	ردیف ۱۳۳ (غالباً غیر آزاد)
شاخص فساد	ردیف ۱۴۴ در ۲۰۰۵
نرخ بیکاری	۶/۳ درصد در سال ۲۰۰۶ این رقم در سال ۲۰۰۴ رقم ۸/۳ درصد بوده است
نرخ تورم (قیمت مصرف کننده)	۲/۸ درصد در سال مالی ۲۰۰۳-۲۰۰۴
محصولات کشاورزی	پنبه، گندم، برنج، نیشکر، میوه جات، سبزیجات، شیر، تخم مرغ، میگو، چای، گوشت گاو، گوسفند و مرغ.
صنایع عمده	منسوجات، مواد شیمیایی، عمل آوری غنای، فولاد، تجهیزات حمل و نقل، ماشین آلات، مشروبات، مصالح ساختمانی، البسه و کاغذ.
بودجه مالی (درآمد)	۱۵/۴۵ میلیارد دلار
بودجه مالی (مخارج)	۲۰/۰۷ میلیارد دلار
صادرات	میخ ۱۶/۴۷ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۵
محصولات صادراتی	منسوجات (لباس، ملافه، پارچه پنبه ای و الیاف)، برنج، محصولات چرمی، کلاهای ورزشی، محصولات شیمیایی، فرش و گلیم.
شرکای صادرات در سال ۲۰۰۵	در سال ۲۰۰۵ آمریکا ۲۲/۴ درصد، امارات متحده عربی ۸/۳ درصد، انگلیس ۶ درصد، چین ۵/۴ درصد، آلمان ۴/۷ درصد
واردات	در سال ۲۰۰۵ میخ ۲۸/۵۸ میلیارد دلار
اقلام عمده وارداتی	نفت، محصولات نفتی، ماشین آلات، پلاستیک، تجهیزات حمل و نقل، روغن های خوراکی، کاغذ و مقوا، آهن و فولاد و چای
شرکای وارداتی در ۲۰۰۵	در سال ۲۰۰۵ چین ۱۴/۷ درصد، عربستان سعودی ۱۰/۱ درصد، امارات عربی متحده ۸/۷ درصد، ایالات متحده آمریکا ۵/۳ درصد، آلمان ۵ درصد، کویت ۴/۹ درصد
توازن حساب های جاری	۱/۴ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۴
کسری توازن تجارت خارجی کالاها و خدمات	منهای ۱/۷۵۳ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۵
سرمایه گذاری مستقیم خارجی	۲/۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۵
خالص ذخائر خارجی	در اوت ۲۰۰۶ ذخائر ارزی پاکستان ۱۲/۷۴۵ میلیارد دلار بوده است
بدهی خارجی	۳۹/۹۴ میلیارد دلار در ۲۰۰۵
کمک های خارجی دریافتی	۲ میلیارد دلار
تولید برق	۴۵۱/۹۲ میلیارد کیلووات در ساعت در سال ۲۰۰۳ که از این مقدار ۳۷/۰۵ درصد با نفت و ۳۶/۳۱ درصد برق آبی و متجاوز از نیم درصد اتمی است.
عضویت در سازمان های بین المللی	سازمان تجارت جهانی، آسمان و سازمان مالکیت معنوی جهانی

پاکستان سیاست های اصلاحات فراگیر اقتصادی را به مرحله اجرا گذاشت و رشد اقتصادی را در قرن حاضر تسریع کرد.

روابط با ایران

ایران از جمله نخستین کشورهایی بود که پاکستان را به رسمیت شناخت. هر دو کشور در سازمان های بین المللی مهمی مانند سازمان ملل متحد، سازمان کنفرانس اسلامی سازمان همکاری اقتصادی (اگو) و گروه "دی ۸" عضویت و در سیاست خارجی کشور متقابل اهمیت و جایگاه والایی دارند. ایران و پاکستان به حفظ و توسعه روابط حسنه و گسترش روابط علاقه مند و متعهد هستند و آن را مهم می دانند.

روابط دو کشور در زمینه های تجارت و بازرگانی، علوم و فن آوری، دفاع، هنر و فرهنگ، گردشگری، مخابرات، نفت و گاز در حال گسترش است. کمیسیون مشترک اقتصادی دو کشور که از سال ۱۹۸۶ فعال شده است به طور منظم امکان تبادل نظر مقامات اقتصادی دو کشور را فراهم می کند (اجلاس ۱۵ کمیسیون در سال ۲۰۰۵).

پاکستان به ایران برنج، الیاف، نخ، کاغذ و مقوا صادر می کند و از ایران نفت و مواد نفتی و پتروشیمی، میوه، سبزیجات، اوره، آهن و فولاد و پنبه خام وارد می نماید. معمولاً هم توازن تجاری به نفع ایران است. سطح روابط اقتصادی دو کشور در سال ۲۰۰۵ متجاوز از ۵۰۰ میلیون دلار بود که با وجود اندک بودن آن نسبت به توانایی های موجود نسبت به سال ۲۰۰۲، که ۱۶۶ میلیون دلار بود، رقم قابل اعتنایی است. در سال ۲۰۰۳-۴ این رقم ۳۷۶ میلیون دلار بود.

روابط سیاسی و اقتصادی دو کشور بعد از ظهور طالبان به سردی گرائید، ولی بعد از سرنگونی طالبان در افغانستان مجدداً رونق گرفته است. حجم مبادلات اقتصادی هم این امر را به خوبی نشان می دهد. در صورت احداث خط لوله گاز ایران-پاکستان-هند امید می رود روابط اقتصادی و سیاسی دو کشور از سطح امروزی فراتر رود و به بیش از یک یا دو میلیارد دلار برسد.

در عین حال پاکستان تنها کشور اتمی همسایه با ایران است که معاهدات ان بی تی را امضاء نکرده است. از این منظر گرچه به دلیل روابط دیرینه فرهنگی و سیاسی، آینده تیره ای در باره روابط دو کشور متصور نیست، اما اگر نزاعی اتمی میان هند و پاکستان رخ دهد طبعاً امنیت و محیط زیست طبیعی کشورمان تهدید خواهد شد. از همین رو تاکید ایران بر خلع سلاح منطقه خاورمیانه و جنوب آسیا از وجاهت منطقی برخوردار است و به نفع کشورهای اتمی نیز هست.